

KAZILARDA BULUNAN SIKKELERİN
TANIMLANMASI İÇİN REHBER

ROMA

(M. S. 238-498)

KENNETH W. HARL

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

37.4
Har
002
k.1

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Antik Nümizmatik Dizisi: 10

KAZILARDA BULUNAN SİKKELERİN
TANIMLANMASI İÇİN REHBER

ROMA (M.S. 238-498)

Kenneth W. Harl / Çeviri: Burçak Delikan

Yayımlayan ve Yöneten

Nezih Başgelen

Redaksiyon Danışmanı

Prof. Dr. Oğuz Tekin

Kapak Düzenleme

Lalehan Uysal

Düzenleme

Emel Yaşkabak

Baskı

Kanaat Basımevi

İstanbul, 2002

ISBN: 975-6561-00-9

Her türlü yayın hakkı saklıdır.

© 2002 Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, Galatasaray, 80060, İstanbul

Tel.: 0 212 293 03 78 (pbx) Fax: 0 212 245 68 77

Satış Mağazası: Yeniçarşı Cad. Petek Han No: 32/A

80060 Galatasaray/İST. Tel: 0212 249 92 26

www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

7

ANTONINIANUS (Şua taçlı birim)

M.S. 238-274

9

AURELIANIANUS (Şua taçlı biriM)

M.S. 274-293

17

TETRARHİ DÖNEMİNİN NUMMUS'U (Defne çelenkli tip)

M.S. 293-306

21

İÇ SAVAŞLAR ZAMANINDA NUMMUS VE
CONSTANTINUS SÜLALESİ

(AE2, AE3, AE4 Çapları, M.S. 307-348)

26

MAIORINA VE CENTENIONALIS (AE2 Birimi)

Fel Temp Reparatio, Reform Sikkeleri

M.S. 348-354

32

DECARGYRUS, CENTENIONALIS VE NUMMUS

M.S. 354-498

37

GİRİŞ

Bu rehber kitaplar, arkeoloji öğrencilerinin kazılarda sıkça bulunan sikkelerden aşına olmadıklarını teşhis edebilmelerine yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Bu nedenle kapsamlı katalog olmaktan ziyade, hem arkeoloji akademisyenlerine hem de öğrencilerine gün ışığına çıkan sikkeleri hızlı ve kesin bir şekilde teşhis edebilme olanağı sağlamak amacını taşımaktadırlar. Bu kılavuzlar tam anlamıyla birer katalog olmasa da sikkelerin, ait olduğu dönem, hükümdar, basıldığı darphane ve sembolleri yoluyla doğru bir şekilde teşhis edilmesini sağlayacak, böylece son tanıtım nispeten kolaylaşacaktır. El kitapları, bu amaca yönelik olarak şekil çizimleri, çok rastlanan sikke yazılarının listeleri ve semboller (tasvirler) ile diğer bilgileri içirmektedir. Bu kılavuzlarda aynı zamanda, tarihsel koşullar, kaynakça ve tanıtıma hazırlanan sikkeleri nihai olarak teşhis etmek için önerilen katalogların adlarına da yer verilmektedir.

Bu rehber kitaplar, Türk ve yabancı öğrencileri arkeolojinin ilkelere konusunda eğitmek için kapsamlı bir programın parçası olarak Ege Üniversitesi'nden Prof. Recep Meriç'in yönettiği Metropolis kazısında verilen derslere dayandırılmıştır. Her yıl daha fazla ders verilmesi nedeniyle, Türkiye'deki kazı alanlarında sıkça bulunan Yunan, Roma ve Bizans sikkelerinin belli başlı tüm serileri için rehber kitaplar zaman içinde yayımlanacaktır. Buna ek olarak, koleksiyonların teşhisi ve tanıtılması üzerine bir kılavuz hazırlanmaktadır.

Hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin gelecek baskılarda yer alacak sikkeler konusunda yazarla temasa geçmekten çekinmemelerini rica ederim. Öncelikle arkadaşım ve meslektaşım Prof. Recep Meriç'e ve Türkçe'ye aktaran arkadaşım, nüsmimat Burçak Delikan'a, metni titizlikle redakte edip yayına hazırlayan Arkeoloji ve Sanat Yayınları'na içten teşekkürlerimi sunarım.

Kenneth W. Harl

ANTONINIANUS (Şua taçlı birim)

M.S. 238-274

Sikkelerin Tarihi

Arkeolojik alanlarda bulunan, 238 ile 274 arasında darbedilmiş olan en yaygın tip, çift DENARIUS olan ANTONINIANUS'tur. ANTONINIANUS'taki gümüş oranı %49.5'ten %2.5'e düşürülmüştür.¹ Gümüş, genelde bronz olan sikkeyi yıkamak ya da astar yapmak için kullanılırdı, bu yüzden kazılarda bulunan sikkelerin çoğu bronz sikkeler olarak görünür. Kıdemli imparatorların portreleri şua (ışın) taçlı, genç imparatorlar veya caesarlar çıplak başlı tasvir edilmişlerdir, imparatoriçeler ise genellikle omuzlarının arkasında bir hilal ile tasvir edilmişlerdir. Sikkelerin arka yüzleri genelde daha az özenerek basılmıştır ve daha çabuk aşınıp paslanır, fakat yine de sikkelerin çoğunun arka yüzlerinde ayakta duran tek bir figür bulunmaktadır. Arka yüz-de ayakta duran iki figür Antiochea ve Cyzicus darphanelerinin karakteristiğidir.

Özel bir arkeolojik bağlam içinde yer alan ANTONINIANUS'lar güvenli ve kesin tarihler verirler. İmparatorlar eski sikkeleri dolaşımdan (tedavülden) kaldırtıp, onları değeri daha düşük bir standartta tekrar darbettirirlerdi. Böylece, kısa bir süre dolaşımda kalan sikkelerin ağırlığı ve gümüş içeriği azaltılarak eritilip tekrar darbedilirdi. Kazılarda bulunan en küçük birimdeki bronz sikke SESTERTIUS'tur (25 gr.) ve orta birim DUPONDIUS

1. Bkz. K. W. Harl, *Coinage in the Roman Economy 300 B.C. to A.D. 700* (Baltimore, 1996), s. 130, ANTONINIANUS'un değeri ve ağırlık standartları için bkz. Tablo 6. 2.

veya AS'tır, fakat bu sikkelere M.S. 253'ten sonra çok nadiren rastlanır. Bronz sikkelerin arka yüzlerindeki boşlukta S.C. (= *Senatus Consultum*) kısaltması bulunur.

Kaynaklar

Roman Imperial Coinage (=RIC) cilt IV ve V genel kaynak kitaptır ve bütün sikkeler bu katalogda bulunabilir. Fakat yayınlanması gereken yeni çeşitler vardır ve kazılarda da yeni tipler çıkmaktadır.

Alföldi, A., "Die Hauptereignisse der Jahren 263-261 n. Chr. in Orient im Spiegel der Münzprägung", *Berytus* 4 (1937), 41-68.

Alföldi, A., "Die römische Münzprägung und die historischen Ereignisse im Osten zwischen 260 und 270 n. Chr.", *Berytus* 5 (1938), 47-91.

Bastien, P. - H. Huvelin, "Trésor d'antoniniani en Syrie: la Victoria Parthica de Valerien. Emissions D'Aurelien a Antioche et Tripolis," *Revue Numismatique* 6, 11 (1969), 231-270.

Carson, R.G.A., "The Hama Hoard and the Eastern Mints of Valerian and Gallienus," *Berytus* 17 (1967), 123-147.

Carson, R.G.A., "Mints in the Mid-Third Century," *Scripta Nummaria Romana: Essays Presented to Humphrey Sutherland*, ed.: R. G. A. Carson ve C. M. Kraay (Londra, 1978), 65-74.

Elks, K. J. M., "The Eastern Mints of Valerian and Gallienus: The Evidence of Two New Hoards from Western Turkey," *Numismatic Chronicle* 7, 15 (1975), 91-109.

Eddy, S. K., *The Minting of Antoniniani A.D. 238-249 and the*

Smyrna Hoard (American Numismatic Society, Notes and Monographs 156, New York, 1967).

Gallwey, H. D., "A Hoard of Third-Century Antoniniani from Southern Spain," *Numismatic Chronicle* 7, 2 (1963), 335-406.

Mattingly, H., "The Coinage of Macrianus II and Quietus," *Numismatic Chronicle* 6, 14 (1954), 53-61.

Mattingly, H., "The Palmyrene Princes and the Mints of Antioch and Alexandria," *Numismatic Chronicle* 5, 16 (1936), 89-114.

Darphaneler

Sikkeleri darphanelerine göre ayırırken, *RIC*'in yazarları ve Alföldi tarafından yapılan sınıflandırma tam değildir ve Carson tarafından önerilen darphaneler izlenmelidir. Çok az sikke, darphane işareti (ismi) taşır. Fakat Milano, Viminacum ve Samosata darphanelerinin ANTONINIANUS darbeden darphaneler şunlardır:

Antiochea (Antakya), M.S. 240'ta açılmıştır, bkz. Eddy ve Carson.

Cyzicus (Erdek), M.S. 253-255'de açılmıştır, bkz. Carson ve Elks.

Roma

Siscia (Sisak), M.S. 262'de açılmıştır.

Treveri (Trier), M.S. 256/7'de açılmıştır.

Mediolanum (Milano), M.S. 259'da açılmıştır.

Emesa (Homs), Suriye'de istilacı Macrianus ve Quietus için sikkeler darbetmiştir (260-261); bkz. Gallwey ve Mattingly sınıflandırması.

İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

III Gordianus (238-244)	IMP CAES GORDIANVS PIVS AVG IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG
Tranquillina, imparatoriçe I Philippus (244-249)	SABINIA TRANQUILLINA AVG IMP C M IVL PHILIPPVS P F AVG P M IMP M IVL PHILIPPVS AVG IMP PHILIPPVS AVG
Otacia Severa, imparatoriçe	M OTACIL SEVERA AVG MARC OTACIL SEVERA AVG MARCIA OTACIL SEVERA AVG OTACIL SEVERA AVG
II Philippus (caesar 244-247)	M IVL PHILIPPVS AVG
II Philippus (augustus 247-249)	IMP M IVL PHILIPPVS AVG IMP PHILIPPVS AVG
Trajanus Decius (249-251) Herennia Etruscilla, imparatoriçe Herennius Etruscus caesar olarak, 250-251 augustus olarak, 251	IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG HER ETRVSCILLA AVG Q HER ETR MES DECIVS NOB C IMP C Q HER ETR MES DECIO AVG
Hostilianus, caesar olarak, 251	C VALENS HOSTIL MES QVINTVS N C
Hostilianus, augustus olarak, 251	IMP CAE C VAL HOS MES QVINTVS AVG
Trebonianus Gallus (250-253)	IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG IMP CAES C VIBIVS TREBONIANVS GALLVS AVG
Volusianus, caesar olarak, 251	C VIBIO VOLVSIANO CAES

Volusianus, augustus olarak, 251-253	IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG IMP AEMILIANVS PIVS FEL AVG IMP CAES AEMILIANVS P F AVG
Aemilianus (253)	
Cornelia Supera, imparatoriçe	C CORNEL SVPERA AVG
I Valerianus (253-260)	IMP C P LIC VALERIANVS AVG IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG IMP VALERIANVS AVG IMP VALERIANVS P AVG VALERIANVS P F AVG
Mariniana, imparatoriçe	DIVAE MARINIANAE
Gallienus (253-268)	GALLIENVS AVG GALLIENVS P F AVG IMP GALLIENVS AVG IMP GALLIENVS P F AVG IMP C P LIC GALLIENVS AVG IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG
Salonina, imparatoriçe	SALONINA AVG CORNELIA SALONINA AVG
II Valerianus (caesar 253-255)	P LIC VALERIANVS CAES P. C. LIC VALERIANVS CAES DIVO CAES VALERIANO
Saloninus (caesar 255-259)	SALON VALERIANVS CAES SALON VALERIANVS NOB CAES
Saloninus (augustus 259)	IMP SALON VALERIANVS AVG
II Claudius (268-278)	IMP C CLAVDIVS AVG IMP C M AVR CLAVDIVS AVG
Quintillus (278)	IMP QVINTILLVS AVG IMP C M AVR CL QVINTILLVS AVG
Aurelianus (270-275) ²	IMP C L DOM AVRELIANVS AVG

2. Bu ANTONINIANUS'lar, 274' deki para reformundan önceye aittir; Aurelianus'un karısı Severina'ya ait sikkeler reformdan sonrasına tarihlenir.

Gasıp (tahtı zorla ele geçiren) imparatorlar

Aşağıdaki gasıp imparatorlar genellikle Türkiye'deki arkeolojik alanlarda ele geçen sikkeleri darbetmişlerdir, bunlar Gal-Roma İmparatorluğu'nun neredeyse hiç görülmeyen sikkeleridir.³

Macrianus (260-261) ⁴	IMP C FVL MACRIANVS P F AVG
Quietus (260-261)	IMP C FVL QVIETVS P F AVG
Vabalathus (270-271)	VABALATHVS V C R IM D R
arka yüzde Aurelianus	IMP C AVRELIANVS AVG
Vabalathus (271-273)	IM C VABALATHVS AVG

Şua taçlı taklitler

Resmi olmayan taklit sikkeler Roma İmparatorluğu'nun daha çok batı eyaletlerinde görülür, fakat doğudaki yerlerde de görülmektedir. Bkz. P. V. Hill, *Barbarous Radiates: Imitations of Third Century Roman Coins* (Numismatic Notes and Monographs, New York, 1949).

---

3. Gal-Roma sikkelerinin en iyi ve en son sınıflandırması için bkz. E. Besly ve R. Bland, *The Cunetio Treasure: Roman Coinage in the Third Century A.D.* (London, 1983).

4. Bu sikkeler için, bkz. H. D. Gallwey, "A Hoard of Third-Century Antoniniani from Southern Spain," *Numismatic Chronicle* 7, 2 (1963), 335-406.

Örnek Sikkeler

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1. Antoninianus, III Gordianus'ün karısı Tranquillina (238-244).
2. Antoninianus, Philippus I (244-249).
3. Antoninianus, Valerianus I (253-260).
4. Antoninianus, Gallienus (253-268).
5. Antoninianus, Gallienus'un karısı Salonina.
6. Antoninianus, Macrianus II (260-261), Doğu'daki gasıp.
7. Sestertius, Philippus II, caesar olarak (244-247).
8. Sestertius, Valerianus I (253-260).
9. As, Claudius II Gothicus (268-270).

AURELIANIANUS (Şua taçlı birim, 274-293)

Sikkelerin Tarihi

M.S. 274'te Aurelianus, AURELIANIANUS diye adlandırılan, daha gelişmiş bir gümüş şua taçlı tip çıkartmıştır. Aurelianus, eski ANTONINIANUS'ları tekrar darbetmiş ve yeni bir isim vermiştir. Bu tipin eski örnekleri daha önceki şua taçlı tiplerden pek ayrı değildir, fakat farkı vurgulamak önemlidir. 274'ten sonra eski sikkeler artık sürümde değildir ve AURELIANIANUS, 293'ten sonrasına kadar aynı standartta (3.88 gr) basılmıştır. AURELIANIANUS, 5 DENARII COMMUNES (D.C.) olarak değerlendirilir. Bu da bakırdan yapılmıştır ve %5 oranında gümüş kaplamadır ve kazılarda genelde bronz sikkeler olarak ele geçer. Önyüzde, imparatorun şua taçlı portresi yer alır; Probus'un (276-282) pek çok sikkesinde imparator, miğferli veya mızrak ve kalkan veya asa taşır görünümündedir. Birçok sikkenin arka yüzünde, değer işaretleri olan XXI veya KA (20 SESTERTII = 1) bulunur.

Kaynaklar

Roman Imperial Coinage (=RIC) cilt V. standart kaynaktır ve sikkeler bu kataloğa göre sınıflandırılmalıdır. Hâlâ yayımlanması gereken, pek çok çeşit ve kazılarda bulunmuş yeni tipler vardır, özellikle de imparator Probus'a (276-282) ait.

Lafaurie, J., "Reforms monetaires d'Aurelien et Diocletien," *Revue Numismatique* 6, 17 (1975), 73-138.

Darphaneler

Sikkeler, arka yüzlerindeki boşlukta darphane ismini taşırlar. Aurelianus, Treveri'deki (Trier) Gal darphanesini kapatmış ve Lugdunum'da (Lyon) bir darphane açmıştır; Mediolanum'daki (Milano) darphaneyi Kuzey İtalya'daki Ticinum'a (Pavia) taşımıştır. Tripolis'te ve Serdica'da (Sofya) yeni darphaneler açmıştır. Aşağıdaki darphaneler AURELIANIANUS basmıştır.

Antiocheia (Antakya)	ANT	Ticinum (Pavia)	T
Cyzicus (Erdek)	CVZ	Tripolis (Tripoli)	TR
Lugdunum (Lyon)	LVG	Serdica (Sofya)	SER
Roma	R veya işaretsiz	Siscia (Sisak)	SIS

Atölye İşaretleri

274'ten sonra hemen hemen bütün Roma sikkeleri, darphanenin hangi atölyesinde basıldığını gösteren işaretleri taşırlardı. Erken III. yy. boyunca bazı ANTONINIANUS'ların arka yüzlerindeki boşlukta Roma atölyelerini gösteren Roma rakamları (I-VI) yer alırdı. Atölye işaretlerinin çoğu darphane işaretleriyle birleştirilmişti. Batı darphanelerinde, Latince P, S, T, ve Q (*prima, secunda, tertia, quarta*) sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ofisleri gösterirdi. Doğu darphanelerinde, Yunan rakamları kullanılmıştı: A, B, Γ, Δ.....IE (15. atölye)ye kadar. Buna göre, PLG Lugdunum darphanesinin birinci (P = *prima*) atölyesini, SLG Lugdunum darphanesinin ikinci (S = *secunda*) atölyesini belirtir. Genellikle atölye işaretleri ana tip veya desenin sağında veya solundaki boşlukta yer alır. SM kısaltması (Sacra Moneta veya "Kutsal Para") genellikle dördüncü yüzyıl sikkelerinde görülür, örneğin SMALB "Sacra Moneta" (kutsal sikke), Alexandria darphanesinin ikinci ofisinde (B = Yunanca *beta*) darbedilmiştir.

İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

Aurelianus (274-275)	IMP AVRELIANVS AVG IMP C AVRELIANVS AVG
Severina, imparatoriçe	SEVERINA AVG
Tacitus (275-276)	IMP C M CL TACITVS AVG
Florianus (276)	IMP C M AN FLORIANVS AVG
Probus (276-282)	PROBVS P F AVG IMP C PROBVS P F AVG IMP C M AVR PROBVS AVG IMP C M AVR PROBVS P F AVG
Carus (282-283)	IMP CARVS P F AVG IMP C. M. AVR CARVS P F AVG
Numerianus (caesar 282-283)	M AVR NVMERIANVS NOB CAES
Numerianus	
Augustus 283-284)	IMP NVMERIANVS AVG IMP NVMERIANVS P F AVG IMP C NVMERIANVS P F AVG
Carinus (caesar 282-283)	M AVR CARINVS NOB CAES
Magna Urbica, imparatoriçe	MAGNIA VRBICA AVG
Diocletianus (284-293)	IMP DIOCLETIANVS AVG IMP DIOCLETIANVS P F AVG IMP C C VAL DIOCLETIANVS P F AVG
Maximianus (286-293)	IMP MAXIMIANVS AVG IMP MAXIMIANVS P F AVG IMP C MAXIMIANVS P F AVG

Örnekler Sikkeler

1

2

3

4

5

6

1. Aurelianianus, Aurelianus (270-275).
2. Aurelianianus, Tacitus (275-276).
3. Aurelianianus, Probus, arka yüzdeki boşlukta XXI değer işareti.
4. Aurelianianus, Probus, arka yüzdeki boşlukta KA değer işareti.
5. Aurelianianus, Carinus (284-285).
6. As, Severina, Aurelianus'un karısı.

TETRARHİ DÖNEMİNİN NUMMUS'U (Defne çelenkli tip, 293-306)

Sikkelerin Tarihi

293 yılında Diocletianus, eski literatürde yanlış olarak FOLLIS diye anılan yeni bir gümüş birim, NUMMUS çıkartmıştır. Bu sikke, süregelen standart bir ağırlığa sahipti (10.75 gr.) ve bu da diğerleri gibi %5 oranında gümüşle kaplı bakırdan yapılmaktaydı. Kazılarda bulunan sikkelerin çoğu bronz ya da bakır olarak görünmektedir. NUMMUS'un değeri başlangıçta 5 DENARII COMMUNES (D.C.)'tir, daha sonra 12.5 olarak tekrar değerlendirilmiş ve sonra da 25 D.C. olmuştur.⁵ Tetrarhi dönemi NUMMUS'unun büyüklüğü (32-28 mm.) 238-293 yıllarının şua taçlı tiplerinden kolayca ayrılabilir, bu yüzden, aşınmış sikkelerin birleştire ayırdedilmesi kolaydır. NUMMUS, kesin tarihler verebilir, çünkü 306'dan sonra ağırlık standartları düştüğü gibi, bu sikke piyasada düşüşe geçmiştir.⁶ Önyüzde farklı stilde yapılmış defne çelenkli imparator portresi; arka yüz tipi ise genelde ayakta duran, Roma halkının Genius'u (Ruh) ve GENIO POPVLI ROMANI lejandı yer alır. 301'de Batı darphanelerinde yaygın olan arka yüz tipi, tartı taşıyan Moneta ve SACRA MONETA lejandıdır. NUMMUS'un şua taçlı küçük birimleri 305'e kadar hâlâ basılmaktaydı, fakat bunlar kazılarda çok nadir bulunmaktadır.

⁵ bkz. Harl, *Coinage in the Roman Economy*, s. 148-157.

⁶ bkz. E. Haley, "The Roman Bronze Coinage in Britain and Monetary History from A.D. 293 to 350," *American Journal of Numismatics* 1 (1989), 90-116.

Kaynaklar

Roman Imperial Coinage (= RIC) cilt VI standart kaynak kitabı ve bütün sikkeler bu kataloğa göre sınıflandırılmalıdır. Yayınlanması gereken çok az çeşit daha vardır. NUMMUS'un gelişmesi iyi anlatılmıştır, fakat her darba verilen kesin tarihler yalışıktır. Aşağıdakiler para politikası ve sirkülasyon hakkında tartışmalardır.

Brunn, P., "The Successive Monetary Reforms of Diocletian," *American Numismatic Society, Museum Notes* 2 (1979), 129-148.

Haley, E., "The Roman Bronze Coinage in Britain and Monetary History from A.D. 293 to 350," *American Journal of Numismatics* 1 (1989), 90-116.

Harl, K. W., "The Meaning of Value Marks on Tetrarchic Nummi and Diocletian's Monetary Policy," *Phoenix* 3 (1985), 263-270.

Darphaneler

Bütün darphaneler RIC'de açıkça tartışılmıştır ve sikkeler arkası yüzlerinde darphane işareti taşır; aşağıdaki darphaneler 293'ten itibaren NUMMUS basmışlardır:

Alexandria, M.S. 296'dan sonra	ALE
Antiochea (Antakya)	ANT
Aquileia	AQ
Carthago (Kartaca)	KART
Cyzicus (Erdek)	CYZ
Londinium (Londra)	L veya LON

Lugdunum (Lyon)	LV veya LVG
Heraclea (Marmara Ereğlisi)	H veya HER
Nicomedia (İzmit)	N veya NIC
Roma	R veya RM
Siscia (Sisak)	SIS
Thessalonike (Selanik), M.S. 298'den sonra	TS veya TES
Ticinum (Pavia)	T
Treveri (Trier)	TR

İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

Diocletianus (293-305)	IMP DIOCLETIANVS AVG IMP DIOCLETIANVS P F AVG
Maximianus (293-305)	IMP MAXIMIANVS AVG IMP MAXIMIANVS P F AVG
I Constantius (caesar 293-305)	CONSTANTIVS NOB CAES
I Constantius (augustus 305-306)	IMP CONSTANTIVS AVG IMP C CONSTANTIVS P. F. AVG
Galerius (caesar 293-305)	MAXIMIANVS NOB CAES
Galerius (augustus 305-306)	GAL MAXIMIANVS P. F. AVG IMP C GAL VAL MAXIMIAN VS P F AVG
Galeria Valeria, imparatoriçe	GAL VALERIA AVG
II Severus (caesar 305-306)	SEVERVS NOB CAES FL VAL SEVERVS NOB CAES

II Maximinus (caesar 305-306)

MAXIMINVS NOB CAES
GAL VAL MAXIMINVS NOB
CAES

I Constantinus (306)

CONSTANTINVS NOB CAES
FL VAL CONSTANTINVS
NOB CAES
FL VAL CONSTANTINVS FIL
AVG
CONSTANTINVS AVG

Örnek Sikkeler

1

2

3

4

1. Nummus (AE 1), Maximianus (286-305), Lugdunum darbı, 1. atölye.
2. Nummus (AE 1), Galerius (305-311), Nikomedia darbı, 1. atölye, "Sacra Moneta" (SM).
3. Nummus (AE 1), Galeria Valeria, Galerius'un karısı, Alexandria darbı, 1. atölye.
4. Nummus (AE 1), Severus II (306-307), Aquileia darbı, 2. atölye.

İÇ SAVAŞLAR ZAMANINDA NUMMUS VE CONSTANTINUS SÜLALESİ (AE2, AE3, AE4 Çapları, M.S. 307-348)

Sikkelerin Tarihi

307'de Constantinus, gümüş kaplama NUMMUS'un ağırlığını ve büyüklüğünü azaltmış ve NUMMUS'un düşüşüne yol açmıştır. Kazılarda bulunan dördüncü ve beşinci yüzyıllara ait gümüş kaplama veya bronz sikkeler, çaplarına göre şu şekilde sınıflandırılmalıdır:

AE1	32-26 mm.
AE2	25-21 mm.
AE3	20-17 mm.
AE4	17 mm.den küçük

AE1 çapında olan NUMMUS'lar 307'ye kadar basılmıştır, AE2 çapında olanlar 307-313 arasında basılmıştır. 313-335 arasında AE3 çapında NUMMUS'lar basılmış ve daha sonra 336-348 arasında 17 mm.den küçük olanlar basılmıştır. Güvenilir arkeolojik bağlam içinde bulunan NUMMUS'lar kesin tarih verirler, çünkü değişik standartlardaki sikkeler çok nadiren piyasada birlikte yer alırlar.⁷

Constantinus, diadem takmış, yeni ve farklı bir portreyle bizi tanıtır; Licinius da (308-324) farklı yeni portrelerle (defne çelenkli, şua taçlı, ve miğferli) NUMMUS'lar basmıştır. Türkiye'deki arkeolojik yerlerde ele geçen çok yaygın bir tip; Licinius

⁷ bkz. Harl, *Coinage in the Roman Economy*, s. 163-168.

tarafından 321-324 arasında basılan AE3 NUMMUS'tur. Arka yüzde, ayakta duran Jupiter ve IOVI CONSERVATORI lejandı yer alır. Ayrıca çok yaygın olan bir başka tip de, arka yüzünde ayakta duran iki asker ve GLORIA EXERCITVS lejandı bulunan, CONSTANTINUS sülalesine ait AE4 NUMMUS'tur.

Kaynaklar

Roman Imperial Coinage (=RIC) cilt VII ve VIII standart kaynak kitaptır ve bütün sikkeler bu kataloğa göre sınıflandırılmalıdır. Sikkeler ayrıca R. A. G. Carson, J. P. C. Kent, ve P. V. Hill, *Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498* (Londra, 1960) = LRBC'ye göre de sınıflandırılmalıdır. Bu ikinci kitapta lejandları ve tipleri gösteren tablolar da mevcuttur.

Haley, E., "The Roman Bronze Coinage in Britain and Monetary History from A.D. 293 to 350," *American Journal of Numismatics* 1 (1989), 90-116.

Darphaneler:

Diocletianus tarafından kurulan darphaneler, çok küçük değişikliklerle M.S. beşinci yüzyıla kadar devam etmiştir. 306-324'deki sivil savaşlar sırasında, imparatorlar sikkeleri birkaç geçici darphanede basmışlardır. Maxentius (306-312) Ostia'da yeni bir darphane açmış (Kartaca'daki personeli buraya alarak) ve Constantinus buradaki personeli 313'te Ostia'dan Güney Fransa'daki Arelate'ye (Arles) taşımıştır. Constantinus AE2 NUMMUS'u Serdica'da (Sofya) bastırmıştır. Sirmium 4.yy.'da geçici bir darphanedir. 325/6'da Constantinus, Londinium ve Ticinum'daki darphaneleri kapatarak Constantinopolis'te yeni bir darphane açmıştır.

Alexandria	ALE
Antiochea (Antakya)	ANT
Arelate (Arles), 313'den sonra	AR veya ARL ⁸
Carthago (Kartaca)	KART
Constantinopolis (İstanbul)	C veya CON
Cyzicus (Erdek)	CYZ
Londinium (Londra)	L veya LON
Lugdunum (Lyon)	LV veya LVG
Heraclea (Marmara Ereğlisi)	H veya HER
Nicomedia (İzmit)	N veya NIC
Ostia	OST
Roma	R veya RM
Serdica (Sofya)	SER
Sirmium (Sremska Mitrovica)	SM veya SIR
Siscia (Sisak)	SIS
Thessalonike (Selanik), M.S. 298'den sonra	TS veya TES
Ticinum (Pavia)	T
Treveri (Trier)	TR

İmparatorlar (AE2 NUMMUS darbedenler, 307-313)

Yaygın Ön Yüz Lejandları

I Constantinus (306-337)	CONSTANTINVS P F AVG CONSTANTINVS MAX AVG IMP CONSTANTINVS P F AVG
Maxentius (306-312)	IMP MAXENTIVS P F AVG

	IMP C MAXENTIVS P F AVG
Maximianus (306-308)	IMP C MAXIMIANVS P F AVG
Romulus, Maxentius'un oğlu	DIVO ROMVLO N V BIS CONS
Galerius (306-311)	GAL MAXIMIANVS P F AVG IMP C GAL VAL MAXIMIANVS P F AVG
Maximinus II (caesar 307-308)	MAXIMINVS NOB CAES GAL VAL MAXIMINVS NOB CAES MAXIMINVS FIL AVGG
Maximinus II (augustus 308-313)	IMP MAXIMINVS P F AVG
Licinius I (308-324)	IMP LICINIVS AVG IMP LICINIVS P F AVG IMP C LIC LICINIVS P F AVG

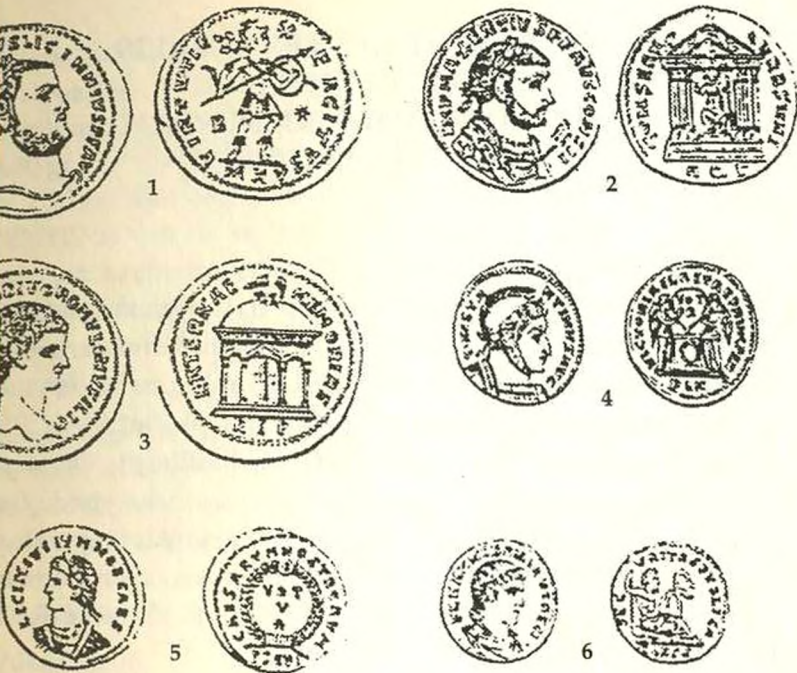
İmparatorlar (AE3 ve AE4 NUMMUS darbedenler, 313-348) Yaygın Ön Yüz Lejandları

I Licinius (308-324)	IMP LICINIVS P F AVG IMP C LIC LICINIVS P F AVG D N IMP C LIC LICINIVS P F AVG
II Licinius (caesar 317-324)	LICINIVS IVN NOB C D N VAL LICIN LICINIVS NOB C
I Constantinus (306-337)	CONSTANTINVS AVG CONSTANTINVS MAX AVG CONSTANTINVS P F AVG D. N. CONSTANTINVS AVG D. N. CONSTANTINVS MAX AVG D. N. CONSTANTINVS P F AVG DIVO CONSTANTINO P

8. 328'de Arelate, Costantina olarak yeniden adlandırılmış ve darphane işaretleri CON, CONST, KON veya KONSTAN şekline dönüşmüştür.

Fausta, imparatoriçe, Constantinus'un karısı	FLAV MAX FAVSTA AVG
Theodora, Constantinus'un ikinci karısı	FL MAX THEODORAE AVG
Helena, Constantinus'un annesi	FL IVL HELENAE AVG FL HELENA AVGVSTA
Crispus (caesar 317-326)	CRISPVS NOBILISS CAES IVL CRISPVS NOB C FL IVL CRISPVS NOB CAES D. N. FL IVL CRISPVS NOB CAES
Delmatius (caesar 335-337)	DELMATIVS NOB C FL DELMATIVS NOB C FL IVL DELMATIVS NOB C
Hanniballianus (rex 335-337)	FL HANNIBALLIANO REGI
II Constantinus (caesar 317-337)	CONSTANTINVS IVN N C CONSTANTINVS IVN NOB CAES
II Constantinus (augustus 337-340)	CONSTANTINVS IVN AVG VIC CONSTANTINVS AVG
Constans (caesar 333-337)	FL IVL CONSTANS NOB C
Constans (augustus 337-350)	CONSTANS AVG CONSTANS P F AVG CONSTANS AVG MAX
II Constantius (caesar 324-337)	FL CONSTANTIVS NOB C
II Constantius (augustus 337-361)	CONSTANTIVS AVG CONSTANTIVS P F AVG CONSTANTIVS AVG MAX
Anı (kutlama) sikkesi, Roma, 330-336	VRBS ROMA
Anı (kutlama) sikkesi, Constantinopolis, 330-336	CONSTANTINOPOLIS

Örnek Sikkeler

1. Nummus (AE2), I Licinius (308-324), Cyzicus darbı, 2. atölye.
2. Nummus (AE2), Maxentius (306-312), Aquileia darbı, 3. atölye.
3. Nummus (AE3), Romulus, Maxentius'un ölen oğlu, Roma darbı, 1. atölye.
4. Nummus (AE3), I Constantinus (306-337), Londinium darbı, 1. atölye.
5. Nummus (AE3), II Licinius (caesar 317-324), Selanik darbı, 6. atölye.
6. Nummus (AE4), Hanniballianus (Rex 335-337), Arelate (Constantia) darbı, 2. atölye.

MAIORINA VE CENTENIONALIS
(AE2 BİRİMİ)
FEL TEMP REPARATIO, REFORM
SİKKELERİ, M.S. 348-354

Sikkelerin Tarihi

348 yılında imparatorlar Constans ve II Constantius, AE NUMMUS'ların darbını durdurmuş ve üç yeni birim darbettirmişlerdir- bunların hepsi gümüş suyuna batırılmıştır ve bu yüzden bunlar gümüş sikkeler olarak tarif edilmişlerdir.⁹ MAIORINA (23 mm., 5.26 gr.) büyük AE2 biriminde basılmıştır. Ön yüzünde sağa bakan, diadem giymiş portre bulunur. Arka yüzünde ise geminin üzerinde küçük Victoria ve *labarum* tutan imparator (1), ya da yere düşmüş atlı barbara mızrağını saplayan Romalı asker (2) bulunur. Arka yüz lejandı ise FEL TEMP REPARATIO'dur.

CENTENIONALIS (21 mm., 4.25 gr.) MAIORINA'nın yarısıdır. AE2 biriminde darbedilmiş olan CENTENIONALIS'in ön yüzünde sola bakan, sağ elinde dünya yuvarlağını tutan ve diadem takmış portre bulunur. CENTENIONALIS de, FEL TEMP REPARATIO arka yüz lejandına sahiptir. Arka yüzünde *labarum* tutan (1) ve iki barbar esirinin önünde duran imparator veya barbarı kulübeden dışarıya sürükleyen Romalı asker (2) bulunur. Bu sikkenin küçüğünün (AE3 birimi, 2.54 gr.) arka yüzünde Phoenix vardır.

9. bkz. Harl, *Coinage in the Roman Economy*, s. 169-171 MAIORINA ve CENTENIONALIS isimli sikkelerin tanımlaması hâlâ tartışmalıdır.

Batı eyaletlerinde, gasıp Magnentius (350-353) bu paranın bir versiyonunu darbettirmiştir, fakat bu sikkeler gümüş suyuna batırılmış değildir ve ilk MAIORINA darpları hantal ağırlıkta (8,30 gr.) ve büyük AE1 kalıbında darbedilmiştir, fakat bu sikkeler Türkiye'de nadiren ele geçmektedir.¹⁰ 352'de II Constantius, CENTENIONALIS ve AE3 büyüklüğündeki "Phoenix"li parçaları kaldırmış, MAIORINA'nın büyüklük ve ağırlığını AE3 sınıfına indirmiştir.

Kaynaklar

Roman Imperial Coinage (=RIC) cilt VIII standart kaynak kitaptır ve tüm sikkeler bu kataloğa göre sınıflandırılmalıdır. Ayrıca, R.A.G. Carson, J.P.C. Kent ve P.V. Hill, *Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498* (London, 1960)=LRBC ye göre.

Darphaneler

Alexandria	ALE
Ambianum (Amiens)	AMB
Antiochea (Antakya)	ANT
Aquileia	AQ
Constantia (Arles)	CON veya CONST
Constantinopolis (İstanbul)	C veya CON
Cyzicus (Erdek)	CYZ
Lugdunum (Lyon)	LV veya LVG
Heraclea (Marmara Ereğlisi)	H veya HER
Nicomedia (İzmit)	N veya NIC

10. Bu sikkeler için bkz. RIC VIII, s. 63-64 ve 241-242 ve P. Bastien, *Le monnayage de Magnence (350-351)* (2. ed., Wetteren, 1983).

Roma	R veya RM
Sirmium (Sremska Mitrovica)	SM veya SIR
Siscia (Sisak)	SIS
Thessalonike (Selanik), M.S. 298'den sonra	TS veya TES
Treveri (Trier)	TR

İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

Constans (337-350)	D N CONSTANS P F AVG
II Constantius (337-361)	D N CONSTANTIVS P F AVG D N CONSTANTIVS AVGVSTVS CONSTANTIVS P P AVG
Nepotianus (350)	FL POP NEPOTIANVS P F AVG
Vetranio (350)	D N VETRANIO P F AVG
Constantius Gallus (caesar 350-354)	FL IVL CONSTANTIVS GALLVS D N CONSTANTIVS NOB CAES D N CONSTANTIVS IVN NOB CAES
Julianus (caesar 354-360)	IMP IVLIANVS NOB CAES D N IVLIANVS NOB CAESAR D N FL CL IVLIANVS NOB CAES
Magnentius (350-353)	D N MAGNENTIVS P F AVG
Decentius (caesar 351-353)	D N DECENTIVS NOB CAES

Taklitler

Temelde 348-371 imparatorluk sikkelerinin resmi olmayan taklitleri çoğunlukla batı eyaletlerinde bulunur, fakat bazı doğu şehirlerinde de görülür. Bu konu, aşağıdaki kaynaklarda bulunabilir:

astien, P., "Imitations of Roman Bronze Coins, A.D. 313-363," *American Numismatic Society, Museum Notes* 30 (1985), 143-177.

rickstock, R.J., *Copies of the Fel Temp Reparatio Coinage in Britain* (British Archaeological Reports, British Series, Oxford, 1987).

Örnek Sikkeler

1

2

3

1. Maiorina (büyük AE2), Constans (337-350), Roma darbu, atölye.
2. Centenionalis (küçük AE2), Constans (337-350), Lugdunum darbu, 2. atölye.
3. Maiorina (AE1), Magnentius (350-354), Ambianum darbu.

DECARGYRUS, CENTENIONALIS VE NUMMUS, M.S. 354-498

Sikkelerin Tarihi

354 ile 498 arasındaki imparatorluk sikkeleri tam olarak anlaşıl-
mış değildir. Romalılar büyük ihtimalle; büyük birimleri (AE1
veya AE2) tanımlamak için, "MAIORIANAE" terimini, küçük
AE4 parçaları (ki bunların bin kadarı altın SOLIDUS karşılığıy-
dı) için ise NUMMUS terimini kullanmışlardı.¹¹ 362'de II
Julianus "Apostata" 354-361 arası sikkelerin AE3 birimindeki
küçük versiyonlarını yeniden adlandırıp, yeniden darbettirmiştir
ve AE1 çapında büyük MAIORINA (8.3 gr.) çıkartmıştır. Ar-
ka yüzde pagan (putperest) tipte boğa ve SECVRITAS REIPVB
lejandı bulunur. Bu sikke arkeolojik alanlarda nadiren, fakat
AE3 parçaları bolca ele geçer. Benzer MAIORINA'lar (pagan
semboller olmadan) Jovianus (363-364), I Valentinianus (364-
375) ve Valens (364-378) tarafından da darbettirilmiştir.

371'de İmparator I Valentinianus ve Valens gümüş kaplama
bronz sikkelerin basımını durdurmuş ve arka tipinde Victoria
ve SECVRITAS REIPVBLICAE lejandı bulunan küçük bronz
AE3 (2.25 gr.) parça darbettirilmiştir. Bu küçük bronz sikkeler
diğer daha geç AE3 birimleriyle (hepsi CENTENIONALIS diye
anılır) birlikte arkeolojik alanlarda bulunmaktadır; bunlar 395'e
kadar kullanımdaydı. 379'da İmparator Gratianus ve II Valenti-
nianus bunlara ek olarak katlarını (DECARGYRUS) ve daha kü-
çük parçalarını (NUMMUS) darbettirmişlerdir. Bu yeni üç ayrı
birimdeki bronz paralar 348'de çıkmış olan gümüş kaplama bi-
rimlere benzer. Bu üç tipe de arkeolojik alanlarda rastlanır.

11. bkz. Harl, *Coinage in the Roman Economy*, s. 168-179.

Büyük AE2 DECARGYRUS (5.25 gr., 22 mm.) başlıca birim ve çeşitli arka yüz tipleriyle darbedilmiştir. Gratianus (367-375) ve II Valentinianus (375-392) en yaygın olan arka yüz tipini, minin üzerinde duran imparator ve FEL TEMP REPARATIO jandını kullanmışlardır (348-352 MAIORINA'sından esinlenerek). Diğer yaygın arka yüz tipleri ise karargah kapısı (GLORIA ROMANORVM) ve Fortuna'yı kaldıran imparator (REPARATIO REIPVB). II Valentinianus ve I Theodosius, arka yüz tipini değiştirip, geminin üstündeki imparatoru GLORIA ROMANORVM lejandıyla birlikte (1) ve *labarum*'lu imparatoru SECVRITAS REIPVBLICAE veya VIRTVS EXERCITI lejandıyla birlikte kullanmışlardır. AE3 birimi veya CENTENIONALIS (2.45 gr.) basılmaya devam etmiştir. Bütün darphaneler çok sayıda küçük AE4 NUMMUS'lar (1.5 gr.) darbetmişlerdir.

395'de Honorius, büyük birimler olan DECARGYRUS ve CENTENIONALIS'i kaldırarak küçük AE4 NUMMUS darbettirmiştir. 400 yılında doğudaki darphaneler de büyük birimler darbetmişlerdir. 400'den 498'e kadar gerçekte kullanılan küçük paralar sadece çok küçük olan AE4 "NUMMI MINIMI"lerdir ve bunlar mühürlü çantalarda (*follis*) alıp verilirdi. 498'deki I Anastasius'in reformuyla bu NUMMUS MINIMUS'un boyutu ve ağırlığı azalmış, 1.5 gr.'dan 0.45 gr.'a düşürülmüştü. Bu NUMMUS MINIMUS'ların arkeolojik alanlarda bulunduğu zaman tanımlanması zordur. Genellikle büyük gruplar halinde, ortalama boyutları ve ağırlıkları üzerinde çalışmak, tarihlerini verecek en iyi ipucudur. Fakat pek çok daha erken AE4 NUMMUS'lar ve hatta 4.yy.'a ait daha küçük AE3 birimler 5.yy.'da da kullanılmaya devam etmişlerdir.¹²

12. Bulunan AE4 NUMMUS MINIMUS'lar için bkz. H. L. Adelson ve G. L. Kustas, *A Bronze Hoard in the Period of Zeno* (Numismatic Notes and Monographs 148, New York, 1962).

Kaynaklar

Sikkeler şu kaynaklara göre sınıflandırılmalı:

Roman Imperial Coinage (=RIC) cilt VIII, IX ve X.

R. A. G. Carson, J. P. C. Kent, ve P. V. Hill, *Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498* (Londra, 1960)=LRBC.

P. Grierson ve M. Mays, *Catalogue of Late Roman Coins in the Dumbarton Oaks and Whittemore Collection* (Washington D.C., 1992).

Adelson H. L. ve G. L. Kustas, *A Bronze Hoard in the Period of Zeno* (Numismatic Notes and Monographs 148, New York, 1962).

Bagnall, R. S. ve P. J. Sijesteijn, "Currency in the Fourth Century and the Date CPR V. 26," *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 24 (1977), 111-124.

Darphaneler

Geç Roma darphaneleri en iyi RIC cilt X'da ve Grierson ve Mays'ın *Late Roman Coins*'inde tartışılmıştır. AE4'ün hâlâ yayımlanmamış ve kayda geçmemiş darpları vardır.

Alexandria	ALE
Antiochea (Antakya)	ANT
Aquileia	AQ
Constantia (Arles)	CON veya CONST
Constantinopolis (İstanbul)	C veya CON
Cyzicus (Erdek)	CYZ
Lugdunum (Lyon)	LV veya LVG

Heraclea (Marmara Ereğlisi)	H veya HER
Nicomedia (İzmit)	N veya NIC
Roma	R veya RM
Sirmium (Sremska Mitrovica)	SM veya SIR
Siscia (Sisak)	SIS
Thessalonike (Selanik), M.S. 298'den sonra	TS veya TES
Treveri (Trier)	TR

İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

II Julianus (360-363)	D N IVLIANVS P F AVG D N FL IVLIANVS P F AVG
Jovianus (363-364)	D N IOVIANVS P F AVG
Valentinianus I (364-375)	D N VALENTINIANVS P F AVG
Valens (375-378)	D N VALENS P F AVG
Procopius (365-366)	D N PROCOPIVS P F AVG
Gratianus (367-383)	D N GRATIANVS P F AVG
II Valentinianus (375-392)	D N VALENTINIANVS P F AVG D N VALENTINIANVS IVN P F AVG
I Theodosius (379-395)	D N THEODOSIVS P F AVG
Aelia Flaccilla, imparatoriçe	AEL FLACCILLA AVG
Magnus Maximus (383-388)	D N MAG MAXIMVS P F AVG D N MAXIMVS AVG
Flavius Victor (387-388)	D N FL VICTOR P F AVG
Eugenius (392-394)	D N EVGENIVS P F AVG

Doğudaki İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandlar

Arcadius (395-408)	D N ARCADIVS P F AVG
Eudoxia, imparatoriçe 400-404	AEL EVDOXIA AVG
II Theodosius (408-450)	D N THEODOSIVS P F AVG
Pulcheria, imparatoriçe 414-453	AEL PVLCHERIA AVG
Eudocia, imparatoriçe 423-450	AEL EVDOCIA AVG
Marcianus (450-457)	D N MARCIANVS P F AVG D N MARCIANO P F AVG
I Leo (457-474)	D N LEO P F AVG ve farklı kısaltmalar D N LEO PERPET AVG ve farklı kısaltmalar D N LEO
Verina, imparatoriçe	AEL VERINA AVG
Zeno (474-491)	INP ZENO FELICISSIMO SEN AVG INP ZENO SEMPER AVG

Batıdaki İmparatorlar: Yaygın Ön Yüz Lejandları

Honorius (395-421)	D N HONORIVS AVG D N HONORI AVG
Johannes (423-425)	D N IOHANNES AVG
III Valentinianus (425-455)	D N PLA VALENTINIANVS P F AVG D N VALENTINIANVS P F AVG
Galla Placidia, imparatoriçe 421-450	D N GALLA PLACIDA P F AVG AEL PLACIDIA AVG
Majorianus (457-461)	D N IVL MAIORIANVS P F AVG D N MAIORIANVS P F AVG

III Severus (461-465)

D N LIB SEVERVS P F AVG

Anthemius (467-472)

D N ANTHEMIVS P F AVG

Julius Nepos (475-480)

D N IVL NEPOS P F AVG

Örnek Sikkeler

1

2

3

4

5

6

1. Maiorina (AE1), II Julianus (360-363), Constantinopolis darbu, 2. atölye.
2. Maiorina (AE1), Jovianus (363-364), Selanik darbu, 2. atölye.
3. AE3 küçük parça, II Constantius (337-361), Lugdunum darbu, 1. atölye.
4. Decargyrus (AE2), I Theodosius (379-395), Selanik darbu, 2. atölye.
5. Decargyrus (AE2), Aelia Flaccilla, I Theodosius'in karısı, Heraclea darbu, 1. atölye.
6. Nummus Minimus (AE4), Aelia Flaccilla, I Theodosius'in karısı, Heraclea darbu, 1. atölye.

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, 80060 Galatasaray - İstanbul
Tel. O 212 293 03 78 (Pbx) Faks: 0 212 245 68 77
www.arkeolojisanat.com / info@arkeolojisanat.com

YAYIN KATALOĞU FİYAT LİSTESİ

(31 OCAK 2002 TARİHİNDEN İTİBAREN GEÇERLİDİR)

Başvuru ve El Kitapları Dizisi:

- 1) Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri, *Tuba Ökse*
- 2) Çok Dilli Arkeoloji Sözlüğü, *H. Çambel - G. Arsebük - S. Kantman*
- 3) Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, *Veli Sevin*
- 4) Anadolu Kompozit Başlıkları, *Cevat Başaran*
- 5) Türkiye'de Müzecilik, *Erdem Yücel*
- 6) Antik Roma'da Mimarlık ve Müh., *F. Kretzschmer (Çev. Z. İlkelen)*
- 7) Kayıp Yazılar ve Diller, *Johannes Friedrich (Çev. Recai Tekoğlu)*
- 8) Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, *Guntram Koch (Çev. Z. İlkelen)*
- 9) Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri, *Tuba Ökse*

Antik Nümismatik Dizisi:

- 1) Antik Nümismatik ve Anadolu, *Oğuz Tekin*
- 2) Grek Sikkeleri, *Sabahat Atlan*
- 3) Antik Nümismatiğe Giriş, *Stefan Karwiese*
- 4) Roma Sikkeleri, *Nezahat Baydur*
- 5) Genel Nümismatik Sözlüğü, *Ahmet Semih Tulay*
- 6) Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik Genel Bir Bakış, *Cécile Morrisson*

Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi:

- 1) Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, *Doğan Kuban*
- 2) Karşıtı Aramak (Sanat Tarihi Yazıları), *Sezer Tansuğ*
- 3) Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? *R. E. Wycherley*
- 7) Minos Uygarlığı, *Stylianos Alexiou (Çev. E. T. Tulunay)*
- 8) Etrüsk Sanatı, *Elif Tül Tulunay*
- 9) Öneriler, *E. Tatar- M. Özdoğan - N. Başgelen*
- 10) İlkçağda Trakya, *Afif Erzen (ciltli)*
- 11) İşte Anadolu, *Ömer Tuncer*
- 12) Bizans I, *E. Gibbon (çev. A. Baltacıgil)*
- 12 a) Bizans I, *E. Gibbon (çev. A. Baltacıgil) (ciltli)*
- 13) Eskiçağda Harran, *Aynur Özfırat*
- 14) Tarihöncesi İnsan, *R. Braidwood (Çev. B. Altınok) (ciltli)*
- 15) Antik Çağ'da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica, *Ç. Dürüşken*
- 16) Bizans II, *Edward Gibbon (Çev. A. Baltacıgil)*
- 17) Urartu Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, *Kemalettin Köroğlu*

- 18) Nahçıvan Arkeolojisi, *Veli Bahşaliyev*
- 19) Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius, *Bedia Demiriş*
- 20) İmparator Iulianus, *Nezahat Baydur*
- 21) Anadolu'da Romalılar, *David Magie*
- 22) İslâm Öncesi Türk Sanatı, *Erdem Yücel*
- 23) Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar, *M. Arslan*
- 24) Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları, *M. Özdoğan*
- 25) Nahçıvan Bölgesi'nde Çanak Çömlek Kültürü, *O. Belli- V. Bahşaliyev*
- 26) Ters Lâle, Osmanlı Mim. Sinan Çağı ve Süleymaniye, *S. Mülayim*
- 27) Yakın Doğu'da Devletin Doğuşu, *Marcella Frangipane*

Antik Kaynaklar Dizisi:

- 1) Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), *Strabon (Çev. A. Pekman)*
- 2) Hero ile Leandros, *Mousaios (Çev. B. Umar)*
- 3) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap I (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
- 4) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap II (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
- 5) Yapılar, *Prokopios (çev. Erendiz Özbayoğlu)*
- 6) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap III-IV (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
- 7) Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç, *Lukianos (Çev.E. Varinlioğlu)*
- 8) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap V-VI-VII (Çev. S. Şenbark)*
- 9) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap VIII-IX-X (Çev. S. Şenbark)*
- 10) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap XXI-XXII (Çev. S. Şenbark)*
- 11) Tacitus Annales'te Beliren Tarihçiliği ve Hümanizmi, *Bedia Demiriş*
- 12) Historia Augusta Filozof-İmparator Marcus Aurelius, *Çiğdem Menzilioğlu*

Müze, Sergi, Koleksiyon Katalogları Dizisi (İng./Tür):

- 1) Büst Şek. Kantar Ağırlıkları, *Y. Meriçboyu-S. Atasoy*
- 2) H. Kocabaş Kolek. Cam Eserler Kat., *Y. Akat-Dr. N. Fıratlı-H. Kocabaş*
- 3) Anadolu'dan Mezar Stelleri, *Şehrazat Karagöz*
- 4) Tire ve Çev. Pişmiş Toprak Lahitler, *Adil Evren*
- 5) İst. Ark. Müzesinden Bir Grup Frig Keramiği, *Güldem Polat*
- 6) İstanbul Büyük Saray Mozayığı, *W. Jobst-B.Erdal-C.Gurtner*

Antik Kentler Dizisi:

- 1) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu*
- 1a) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu (İng.)*
- 2) Zemuri Taşları, LİMYRA, *Jürgen Borchhardt (Çev. G. Yümer)*

Araştırma, İnceleme ve Belgeleme Dizisi:

- 1) Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Öner, *İ. Kaygusuz*
- 2) Afyon Türkmen Mezar Taşları, *M. Seyirci-A. Topbaş*
- 3) Doğada, Bilimde, Sanatta Altın Oran, *M. Suat Bergil*
- 4) Antik Devirde Çocuk Eğitimi, *Ian Jenkins (Çev. Hasan Malay)*
- 5) Antik Devirde Gladıyatörler, *H. Malay-H. Sılay*
- 7) Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, *Oktay Belli*
- 8) Nahçıvan'da Arkeolojik Araştırmalar, *Oktay Belli-Veli Sevin*

Tarihi Coğrafya Taramaları ve Araştırmaları Dizisi:

- 1-2) Homeros/İLYADA - Xenophon/ANABASIS, *Nezih Başgelen*

EI Sanatları, Folklor ve Etnografya Dizisi:

- 1) Hece Tahtaları, *Naci Eren*
- 2) Kaşık ve Kaşıkçılık, *Naci Eren*
- 3) Topkapı Sarayı'ndaki Tasvirleriyle Karagöz, *Dürrüşehvar Duyuran*

Eski Anadolu Uygarlıkları Dizisi:

- 1) Hitit Mimarlığı, *Wulf Schirmer*
- 2) Anzaf Kalesi ve Urartu Tanrıları, *Oktay Belli*
- 3) Neolithic In Turkey, Text-Plates (Haz.: *N. Başgelen - M. Özdoğan*)
- 4) İst. ve Anadolu Roma İmp. Dön. Mim.Yapıtları, *M. (Usman) Anabolu*
- 5) Doğu Anadolu'da Yayla Kültürleri, *Aynur Özfırat*
- 6) Anadolu Megalitleri, *Bakiye Yükmen*

Bölge, Şehir ve Semt Monografileri Dizisi:

- 1) Peygamberler Şehri Urfa, *Mustafa Ayataç*
- 2) Efes'in Öyküsü, *Sabahattin Türkoğlu*
- 3) The Story of Ephesus, *Sabahattin Türkoğlu*
- 4) İstanbul İmparatorlukların Başkenti, *Jane Taylor, (Çev: İnci Türkoğlu)*
- 5) Taşların İzinde Likya, *Nevzat Çevik*

Konferanslar Dizisi:

- 2) Alkim Konferansları

Tıpkı Basımlar Dizisi:

- 1-4) Une Necropole Royale A Sidon, *O. Hamdy Bey-Th. Reinach*
- 3) Zwei Babylonische Antiken Aus Nippur, *E. Unger*
- 6) Monuments Turcs D'Anatolie: Kayseri-Niğde, *A. Gabriel*

Kazı Monografileri Dizisi:

- 1) Eski Malatya Nekropolü Kazısı, *Mahir Akturan*
- 2) Boubon Sebasteionu ve Heykelleri, *Jale İnan*
- 3) Amorium, *Christopher Lightfoot*
- 4) Bir Erken Demir Çağ Nekropolü - Van-Karagündüz, *V.Sevin/E. Kavaklı*
- 5) Toroslar'da Bir Antik Kent, Seleukeia?-Lyrbe?, *Jale İnan*
- 6) İstanbul Karasurları Silivri Kapısında Bir Mezar Yapısı, *Ümit Serdaroğlu*

Eskiçağ Dinleri ve Mitolojileri Dizisi:

- 2) Theseus ve Kentauromakhia, *Elif Tül Tulunay*
- 3) Efsuncu Orpheus, Orpheus The Magician, *Fusun Tülek*
- 4) Mitras Gizlerinin Kökeni, *David Ulansey (Çev. H. Ovacık)*
- 5) Ortodoks İkonaları/Genel Bir Bakış, *Tayfun Akkaya*
- 6) Roma'nın Gizem Dinleri, *Çiğdem Dürüşken*
- 7) Antik Yunan'da Mitoloji Masallar ve Söylenceler, *Rosa Agizza*

Antik Edebiyat ve Kültür Eserleri Dizisi:

- 1) Örneklerle Hellenistik Çağ Şiiri, *Güler Çelgin*
- 2) Roma Edebiyatında Satira Türü, *Sema Sandalcı*

Sikke, Madalya ve Mühür Katalogları Dizisi:

- 1) İncilipınar Definesi, *Yücel Akat (İng./Tür.)*
- 2) Antik Anadolu Nümismatiği Bibliyografyası, *Oğuz Tekin*
- 3) Antik Çağ İkonografisinde Erciyes, *Oğuz Güler*

Armağan Kitapları Dizisi:

- 1) Jale İnan Armağanı (2 cilt Metin + Levhalar)
- 2) Zafer Taşlıkılıoğlu Armağanı, Anadolu ve Trakya Çalışmaları
- 3) Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı

Kongre, Sempozyum, Panel Dizisi:

- 1) Türk Tıbbının Batılılaşması
- 2) Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane

Türkiye Müzeleri, Anıtları ve Ören Yerleri Dizisi:

- 1) Sanatsal Açıdan Kariye Camii, *R. Ousterhout*

Prestij Kitapları Dizisi:

- 1) Tanrılar Dağı Nemrut/Nemrut: Mountain of the Gods, *Nezih Başgelen*
- 2) Çatalhöyük Duvar Resimleri ve Kabartmaları, *Arlette-James Mellaart*

Eğitici Çocuk Kitapları Dizisi:

- 1) Hititleri Boyayalım I (Kargamış)
- 2) Hititleri Boyayalım II (Zincirli)
- 3) Hititleri Boyayalım III (Yazılıkaya)
- 4) Hititleri Boyayalım IV (Malatya)

Rehber Kitaplar:

- 1) GALATA: A Guide to Istanbul's Old Genoese Quarter, *John Freely*

Havadan Türkiye Serisi:

- 1) Havadan Nemrut
- 2) Havadan Zeugma

Mozaik Serisi:

- 1) Hastalık İyileşmeye Giden Yoldur, *T. Dethlefsen-R. Dahlke*
- 2) Seksek Arkadaşım Hadriyanus, *Gözen Küçükerman*
- 3) Türk Dış Politikası 1774-2000, *William Hale*

Diğer Yayınlarımız:

- 1) Monuments of Unaging Intellect (*R. Ousterhout-N. Başgelen*)
- 2) Nemrud-Kommagene, *Nezih Başgelen* (Türkçe)
- 3) Erken Osmanlı Sanatı/Beyliklerin Mirası
- 4) Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (I), *Jale İnan*
- 5) Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (II), *Jale İnan*
- 6) The Wall, *Nezih Başgelen*
- 7) Belkis/Zeugma.Halfeti.Rumkale/Tarihe Son Bakış, *N. Başgelen-R. Ergeç*
- 7a) Belkis/Zeugma.Halfeti.Rumkale/A Last Look At History, *N. Başgelen-R. Ergeç*
- 8) Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi, *M. Taner Tarhan*
- 9) Troia Arkeolojik Haritası
- 10) Fotoğrafın Görsel Dili, *Gültekin Çizgen*
- 11) Şiirli Oyun/Kraliçe Stratonike, *Ahmet Necdet*
- 12) Fırat'a Karışan Öyküler

Satışını Yaptığımız Diğer Yayınlar:

- 1) Doğal Boyalarla Yün Boyama
- 2) Heraklie Pontike, *Tayfun Akkaya*
- 3) Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar, *R. M. Ertüzün*
- 4) Zeus'un Anadolu Kültleri, *Nuran Şahin*

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ

Cilt 1 (1-15)/Cilt 2 (16-39)/Cilt 3 (40-61)/Cilt 4 (62-72)
Cilt 5 (73-81) Cilt 6 (82-87)/Cilt 7 (88-93)/Cilt 8 (94-99)

KAZILARDA BULUNAN SİKKELERİN TANIMLANMASI İÇİN REHBER

Bu rehber kitaplar, arkeoloji öğrencilerinin kazılarda sıkça bulunan sikkelerden aşına olmadıklarını teşhis edebilmelerine yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Kitaplar, kapsamlı kataloglar olmaktan ziyade, hem arkeoloji akademisyenlerine hem de öğrencilerine gün ışığına çıkan sikkeleri hızlı ve kesin bir şekilde teşhis edebilme olanağı sağlamak amacını taşımaktadır. Bu kılavuzlar tam birer katalog olmasa da sikkelerin, bilgiler,

ROMA

ait olduğu dönem, hükümdar, baskıldığı darphane ve sembolleri yoluyla doğru bir şekilde teşhis edilmesini sağlayacak, böylece son tanıtım nispeten kolaylaşacaktır. El kitapla çizimleri, çok rast semboller ile diğer

Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

255.07.02.01.06.00/07/0057147

ISBN 975-6561-00-9

9 789756 561003

